

С Т А Н О В И Щ Е

от проф. д. ю. н. Димитър Радев Радев-преподавател по Теория на държавата и правото в Юридическия факултет на УНСС- София

за: дисертационния труд на Светослав Димитров Наумов „Философско-юридическият дискурс на справедливостта в правото“ за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.б. Право (теория на държавата и правото. Политически и правни учения)

Със заповед №ВО-164/21.03.2019г. на Ректора на Софийския Университет „Св. Климент Охридски“ съм определен за член на научното жури за дисертационния труд на Светослав Димитров Наумов със заглавие „Философско-юридическият дискурс на справедливостта в правото“, като с решение на научното жури съм определен да изготвя становище.

Трудът на Светослав Наумов се състои от увод, три глави, заключение и библиография, обемът му е 304 страници, като библиографията обхваща 242 източника. Той е посветен на принципа на справедливостта като основен принцип на правото. Освен написаното от проф. Цеко Торбов, в нашата правна литература липсва цялостно изследване на тази твърде широка, сложна и разнообразна тема. Сама по себе си тази тема предполага изследване както на корените на правото, естественото право и източниците му във философския смисъл на думата, така и проявлението на справедливостта в позитивното право и най-вече в сферата на правообразуването и правоприлагането.

Авторът си е поставил за цел да изясни връзката между право и справедливост или както е посочил „ релацията между *ius* и *iustum*“. Сам по себе си тази тема поражда доста въпроси още древността до наши дни. Темата, бих я квалифицирал като правно-философска, повече от областта на философията на правото, отколкото на теория на правото. Дисертантът е дефинирал справедливостта най-общо като мяра за начина по който се определят правата и задълженията на участниците в обществените отношения. Справедливостта има отношение както към разпределителните отношения, така и в разпределението на права, отговорности и блага .Поставената цел определя и основните задачи.

Според дисертанта, първата задача е да се разкрие връзката между идеите на Аристотел като автор на идеята за справедливостта и съвременните измерения на теорията за справедливостта. Като втора задача, авторът сочи анализа на връзката между правото и справедливостта в светлината на етичната конструкция на Кант. Третата задача е да се разкрият характеристиките на справедливостта като ценностна категория, а четвъртата е посветена на третирането на справедливостта като важен елемент от правното съзнание. Може с увереност да твърдим, че дисертантът се е справил твърде успешно с тези задачи.

Методите, които и използвал авторът при научното изследване, са ценностния и нормативния. Той, все пак, според мен, е отдал известен примат на нормативния подход и това е напълно естествено, защото за справедливостта са писали и пишат не само юристи, но и философи, социолози, политолози и др. изследователи. Ние, като юристи, би следвало да третираме тази богата тема най-вече чрез неговото правно измерение, а то не може да бъде друго, освен нормативното измерение, нормативната същност на правните явления, в това число и справедливостта като правно явление.

В първа глава дисертантът разглежда подробно връзката между право и справедливост, като част от по-общия въпрос за връзката между правото и нравствеността.

Във втора глава се разглежда справедливостта като съдържателен елемент на правосъзнанието. Това представлява новост в нашата правна литература, тъй като доколкото съществуват правни изследвания относно справедливостта, те наблягат най-вече на чистите философски измерения на това понятие или пък третираат справедливостта от гледна точка на позитивното право и най-вече в процеса на правораздаването. В тази глава, авторът е наблегнал върху аксиологическата характеристика на правото. Главната аксиологическа характеристика на справедливостта е определена от автора като критерий доколко правото защитава общочовешките ценности и доколко то наистина е най-значимият нормативен регулатор. В този смисъл, дисертантът дефинира правото и като фактор, чрез който се реализира справедливостта.

В глава трета се прави анализ на значението на справедливостта при реализацията на правото. Това е уместно, защото не е достатъчно един принцип да съществува само като норма, но следва да бъдат осигурени съответните гаранции за неговата приложимост, а това е най-важно тъкмо в сферата на реализацията на правото и най-вече при правораздаването. Все пак, да не забравяме, че другата дума на правосъдието е тъкмо справедливостта.

Общо, може да се каже, че дисертантът всеобхватно е разгледал различните проявления на справедливостта, но не в контекста на етичните норми или на доктрината на останалите науки, а от гледна точка на правното съдържание. Специално внимание заслужават интерпретациите на автора за връзката между справедливостта и естественото право, справедливостта и нравствеността, справедливостта и истината в правото, справедливостта и правосъзнанието, справедливостта и равенството. Например, дисертантът застъпва правилното становище, че има разлика между справедливост и равенство. Равенството е един от критериите за справедливостта, но не се покрива със справедливостта. Равенството е критерий за справедливостта и при това равенството се оценява не в смисъла на материалното, т.е. икономическото равенство, а равенство в равното третиране на правните субекти пред правния ред.

Този въпрос е застъпен от дисертанта и тогава, когато той анализира действието и значението на справедливостта при създаването на правото. Справедливостта следва да бъде част от нормотворчеството, от процеса на формирането на законодателната воля и изобщо в

процеса на създаването на правната норма. Дисертантът е разгледал справедливостта и като ценност. Това, бих признал, е известен спорен въпрос, дотолкова, доколкото ценностите имат някакво значение за правото и доколкото ценностите имат правно значение. Според мен ценностите не са правна категория, те са понятие на други науки, но това, че, в случая, изразявам друго мнение, не значи, че правилни са моите възгледи. В края на краищата, науката, освен своите ценностни характеристики-ето случай на ценност, но в науката изобщо, казано в скоби-е и една дискусия, начин за установяването на истината.

Особено важни са разсъжденията на автора относно съотношението между истината и справедливостта. Според него „търсенето на истината в процеса е основа на справедливостта, а търсенето на справедливостта от своя страна е път, който води до обективната истина.“ Според мен, би могло по друг начин да се каже, а именно, че истината като най-важен принцип на правото обхваща в себе си и справедливостта, т.е. справедливостта е продукт на истината. Няма справедливост там, където няма истина. Ако един съдебен акт не отговаря на обективната истина, то той при всички случаи ще е и несправедлив.

В този смисъл, бих отбелязал, че нашето процесуално право, не достига до пределите на истината, по-точно не разполага с такива нормативни механизми, които при всички случаи да постигат истината. Например, нищо не пречи на последната съдебна инстанция, в рамките на едно съдопроизводство, да констатира, че не София е столица на България, а примерно Пазарджик. Няма процесуален ред по който тази неистина и следователно една несправедливост, би могла да бъде поправена. В нашето право съществуват други-формални, процедурни, административно-канцеларски- бихме ги квалифицирали- и други причини за възобновяване на едно дело по извънредните способности, но не и нарушаването на обективната истина и то по очевиден начин от съда, да бъде основание за отмяна на порочния съдебен акт.

Тези бележки ги правя, защото съм сигурен, че дисертацията с малки допълнение, към които причислявам и тези бележки, би могла да се оформи като една цялостна монография и съм сигурен, че дисертантът, който е показал завидна правна и обща култура, ерудиция и интелект, би могъл да създаде монография на тази тема.

Пак във връзка с правораздаването, авторът разглежда въпроса за дискрецията и дискреционната власт. За дискреция, като една правна преценка и правомощието да се вземе едно решение, обикновено се говори в изпълнителната и съдебната власт. Според г-н Наумов, „от правнофилософска гледна точка, обаче, въпросът има много по-широки измерения.“(с. 255 от дисертационния труд) Той прави връзка между дискрецията и справедливостта, като тази връзка, според автора, се основава на принципа за разделението на властите. Впрочем, още Аристотел е казал, че справедливост има там, където има държава и следователно, в случая става дума за т. нар. политическа справедливост. А правото, в този смисъл, можем да разглеждаме като неизменна част от тази политическа справедливост. Освен политическа справедливост, съществува и първична, неограничена, естествена справедливост.

Много удачно, дисертантът е разгледал и същностния въпрос на позитивното право и по-точно на процесуалното право-правото на справедлив процес. Според него, правото на справедлив процес е едно субективно право, но същевременно, то е и част от гаранциите за правото, от същността на позитивноправния ред. Това право е и неизменен компонент на правовата държава и дисертантът е схванал този момент. Същевременно, правото на справедлив процес е и част от съдебните основни права. Това право се защитава както от вътрешното, така и от международното право, като авторът се е позовал на Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи.

Тези разсъждения на автора показват както сложността на темата, нейната многоаспектност, но и значимост от гледна точка на наднационалния характер на принципа на правовата държава, обвързан неизменно с принципа на справедливостта.

Дисертантът се е справил отлично с написването на дисертация за придобиването на образователната и научна степен „доктор“. Трудът му представлява принос в българската правна литература и с известни допълнения, би могъл за се издаде като монография.

По-важните приносни моменти се съдържат в следното:

1. Дисертантът е дал цялостна ,всеобхватна характеристика на понятието справедливост, както от гледна точка на философията на правото- най-вече- така и от гледна точка на науката, която изучава позитивното право.
2. Г-н Наумов е дал много добри дефиниции на отделни правни явления, които не е заимствал от готови вече тези и определения, а са плод на негови собствени усилия.
3. Трудът представлява много добър баланс между философските измерения и философския анализ и нормативния подход. Това е от значение, тъй като доста хора пишат, упражняват се и говорят за справедливост, без да разбират в достатъчна степен сърцевината на нещата.
4. Дисертантът е направил съпоставка на справедливостта с други правни явления, той е показал завидни знания и по учението за държавата, конституционно право, теория на юриспруденцията.
5. Авторът е заел правилната позиция, че понятието справедливост не може да се „разтяга“, така да се каже, не може да има различни измерения или, както се изразяват някои юристи, че справедливостта била „субективно чувство“. Справедливостта винаги има постоянни величини, постоянни характеристики, тя има метафизически характер, а не материален измерител, нито пък зависи от извънправни фактори от действителността. В този смисъл, много удачно, авторът е завършил произведението си, като е цитирал проф. Цеко Торбов относно философията на правото, а така също г-н Наумов се застъпва за „наличие, валидност и значимост тъкмо на общочовешки, трайни ценности, без които, според Хобс, човек би се върнал в своето първично състояние.“
6. Фактически дисертантът застъпва тезата, че справедливостта е и идеал, към който винаги следва правото да се стреми, тя е идеал, който трябва да съпътства дейността на всеки правораздавателен и изобщо орган, който има дискреционна власт, дейността дори на всеки юрист.
7. За първи път се третира справедливостта като елемент на правното съзнание. Това има своето значение, както от философска и социологическа гледна точка, така и от практическа такава, защото допринася за повишаването на самото правосъзнание на всеки юрист, на всеки гражданин. В това се състои общопознавателния и образователен принос на труда.

Същевременно, трудът би могъл да се допълни и с някои дребни детайли. Например: по-обстойно да се разгледа съдебната практика и то главно на Върховния касационен съд. Това особено се отнася по гражданските дела по Закона за отговорността на държавата и общините за вреди. В тези случаи, съдът прилага материалноправната норма на чл. 45 от Закона за задълженията и договорите, т. е. присъжда обезщетения за претърпени неимуществени вреди, а е известно, че неимуществените вреди се обезщетяват по справедливост. Тук вече е особено деликатна, но и съществена ролята на съда. В тази връзка , съществуват и тълкувателни решения на Върховния съд относно понятието справедливост и относно присъждане на

обезщетения по справедливост. Интересно би било да се проследи дали съществува разлика между истинското понятие за справедливост и това, което върховните съдии дефинират.

Съществуват множество случаи, в които съдът не заема правилна и законосъобразна позиция в своите решения, тъкмо когато трябва да присъди обезщетение по справедливост. Например, съществуват решения, в които ВКС отбелязва, че справедливостта зависела от „социално-икономическите условия“, нещо, което, освен, че не е вярно и даже дълбоко погрешно, но и говори за липсата на желание у правораздавателния орган да достигне до същината на самата справедливост. Явно, че в правните среди, все още не се разбира добре понятието справедливост, мнозина юристи не разбират, че това е постоянна величина. Каквато е била справедливостта по времето на нейния създател Аристотел, такава е и сега. Правната метафизика не зависи от никакви „социално-икономически“ условия, нито от политическа, стопанска или друга конюнктура.

Това е от значение и с оглед това, че съдебните норми на върховните съдилища са задължителни за по-долните съдилища, те служат като образец по който следва да се решават други подобни казуси. На мнение съм, че ,ако в бъдещата си работа дисертантът се спре по-подробно на тази практика на съда, от това неговата работа и изследователските му усилия като учен и като юрист, биха спечелили. Посочените неща следва да се възприемат само като пожелания за бъдещата творческа дейност на дисертанта, отколкото като проява на слабост.

Трудът е написан на висок правен език, ясен, достъпен, задълбочен и аналитичен. Няма стилови грешки, преобладава дефинитивно-нормативният език и стил за сметка на преразказвателния и тълкувателния. Авторът не си е позволил да тълкува чужди мисли, а е изразил ясно и с творческа смелост своята научна и изследователска позиция. Това говори и за наличието на талант за съчинения на научни трудове, още повече, че дисертантът е работил на самостоятелна подготовка, но под вещото ръководство на проф. Янаки Стоилов- научен консултант на г-н Светослав Наумов.

В заключение давам изцяло положителна оценка на дисертационния труд на Светослав Димитров Наумов „ Философско-юридическият дискурс на справедливостта в правото“ и препоръчвам на почитаемото научно жури да даде образователната и научна степен „доктор“ по професионалното направление 3.6. Право (Теория на държавата и правото. Политически и правни учения) .

24.04.19.

дал становището :

Проф. д. ю. н. Димитър Радев